

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

رانشکده علوم حدیث

پایان نامه

کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش نهج البلاغه

عنوان پایان نامه

بررسی تطبیقی شایسته سالاری در اندیشه سیاسی علوی و

مدینه فاضله ابونصر فارابی

استاد راهنما

دکتر عبد الهادی فقهی زاده

استاد مشاور

دکتر محمد حسین جمشیدی

دانشجو

نرگس قاسمی اشکفتکی

ماه و سال دفاع

اسفند ۱۳۸۸

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث است.

چکیده:

نقش حکومت در اداره امور اجتماعی و ایجاد نظم و عدالت، تصدی حکومت به دست شایسته‌ترین فرد را ضروری می‌نماید. این موضوع از آغاز حیات اجتماعی بشر، مورد توجه تمام اندیشمندان سیاسی بوده و هر يك، بر مبنای فرهنگ، عرف و آیین خود، معیارهای شایستگی را به گونه‌ای تبیین نموده‌اند.

از آنجا که دین اسلام، دینی جامع بوده و برای همه ابعاد زندگی بشر، برنامه دارد، در خصوص حکومت نیز، دارای معارف گسترده و همه جانبه‌ای است؛ امام علی (علیه السلام)، در میان پیشوایان اسلام، بیشترین سهم از معارف حدیثی در باب حکومت و زمامداری را به خود اختصاص داده است که در طول تاریخ، این معارف مورد استناد مسلمانان قرار گرفته و از آن بهره‌ها برده‌اند. امام علی (علیه السلام) پس از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) به عنوان یگانه پرچمدار دفاع از حریم حکومت اسلامی مطرح‌اند. این دفاع و صیانت دارای ابعاد متفاوتی است؛ از ایثار جان و خوابیدن در بستر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، برای حفاظت از ایشان در لیلۃ المبیت گرفته، تا شرکت در جنگ‌های پیاپی و رشادت‌های بی‌نظیر در میادین پیکار حق علیه باطل؛ از خشونت در راه حق و عدم مسامحه در برابر تخلفات مالی فساد آفرین در حکومت گرفته، تا بذل تمام توان و دارایی خود به محرومان و یتیمان و بی‌سرپرستان و حاکمیت بخشی به فضای مساوات و عدالت در جامعه؛ از سکوت ۲۵ ساله به منظور حفظ وحدت و صیانت از اساس اسلام گرفته تا فریادهای دشمن شکن برای ریشه کن سازی انحرافات ایجاد شده در حکومت اسلامی و تبیین اوصاف و شرایط زمامداران و کارگزاران مسلمان؛ همه و همه، ابعاد مختلفی از صیانت و دفاع از حریم حکومت شایسته اسلامی‌اند که امام علی (علیه السلام)، به عنوان الگویی معصومانه از جهت گیری‌های صحیح حکومتی، برای تمام تاریخ به یادگار باقی‌گزاردند.

در میان حکمای مسلمان، یکی از چهره‌هایی که حکمت و معرفت حق و حقیقت را به درستی، از بعد فردی خارج دانسته و لازمه رسیدن به آن را حیات اجتماعی و برپایی حکومت فاضله‌ای که حرکت در مسیر معرفت و حکمت را میسر نماید، برشمرده، فارابی است.

فارابی از معدود حکمای اسلامی است که برای اولین بار، قسمت عمده‌ای از تأملات فلسفی خود را به فلسفه سیاسی، کیفیت تشکیل حکومت فاضله، تبیین اوصاف و شرایط لازم برای حاکم فاضل و نحوه اداره جامعه و تشکیلات نظام‌مند و طبقه‌بندی شده برای حکومت اختصاص داده و این امر را مقدمه‌ای برای قرار گرفتن در مسیر سعادت و معرفت خداوندی که نهایت کمال انسانی است دانسته است، از این رو می‌توان وی را به حق بنیانگذار فلسفه سیاسی در اسلام دانست.

یکی از مهم‌ترین مباحث مطرح در اندیشه‌های سیاسی امام علی (علیه السلام)، ضرورت حکومت شایستگان و تبیین اوصاف و شرایط شایستگی است؛ ضرورت حکومت شایستگان و صاحبان صلاحیت و تبیین اوصاف و شرایط اصلحیت، از دغدغه‌های فکری فارابی نیز به شمار می‌رود.

این رساله در صدد تطبیق معارف حدیثی در باب شایسته‌سالاری با متون فلسفه سیاسی اسلامی در این زمینه از اصلی‌ترین منابع آن یعنی آثار امام علی (علیه السلام) و ابونصر فارابی، با روش توصیفی و تحلیلی است؛ که ضمن پرداختن به دیدگاه‌های هر یک از ایشان و تبیین و تحلیل آن، به مقایسه تطبیقی آراء آنها از حیث دوری و نزدیکی، میزان تأثیر پذیری یا عدم آن، تطابق یا تخالف، می‌پردازد و در پایان نتیجه می‌گیرد:

میان آراء حکومتی امام علی (علیه السلام) و ابونصر فارابی، در باب شایسته‌سالاری، تضاد و تخالفی وجود ندارد، بلکه از جهات بسیاری آراء ایشان متشابه و همسو است و می‌توان آراء امام علی (علیه السلام) را بیان تفصیلی و آراء فارابی را بیان تلخیصی و تئوریک از یک واقعیت دانست و چنین استنباط کرد که خطوط کلی آراء فارابی، امتداد نظریات امام علی (علیه السلام) است و سعی او بر این بوده که دیدگاه‌های امام علی (علیه السلام) را در قالبی فلسفی و معرفت‌شناسانه و تئوریزه، ارائه دهد.

کلید واژه: شایسته‌سالاری، اندیشه سیاسی، بررسی تطبیقی، اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام)، اندیشه

سیاسی فارابی.

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه
۱- طرح مسأله.....	۱
۲- سؤالات تحقیق.....	۱
۳- فرضیات تحقیق.....	۲
۴- مفاهیم و متغیرها.....	۲
مفاهیم.....	۲
الف) شایسته‌سالاری.....	۲
ب) اندیشه سیاسی.....	۳
متغیرها.....	۳
الف) اندیشه سیاسی امیر مؤمنان امام علی (علیه السلام).....	۳
ب) اندیشه سیاسی فارابی.....	۳
۵- ضرورت و اهداف تحقیق.....	۴
۶- پیشینه تحقیق.....	۴
۷- روش تحقیق.....	۶
۸- سازماندهی.....	۷
۸.....	فصل اول: چارچوب نظری و مفهومی.....
۹.....	۱-۱ شایسته‌سالاری در لغت.....
۱۰.....	۲-۱ شایسته‌سالاری در اصطلاح.....
۱۱.....	۳-۱ شایسته‌سالاری در قرآن کریم.....
۱۳.....	۴-۱ شایسته‌سالاری در سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم).....
۱۵.....	۵-۱ اهمیت و جایگاه شایسته‌سالاری.....
۱۶.....	۶-۱ معیارهای شایسته‌سالاری.....
۱۸.....	۷-۱ اندیشه سیاسی.....
۲۱.....	۸-۱ رابطه اندیشه سیاسی و شایسته‌سالاری.....

۹-۱ تاریخچه شایسته‌سالاری در اندیشه سیاسی	۲۲
الف) شایسته‌سالاری در اندیشه سیاسی غرب در عهد باستان و قرون وسطی	۲۲
ب) تاریخچه شایسته‌سالاری در اندیشه‌های سیاسی صدر اسلام، پس از رحلت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)	۳۴
فصل دوم: اندیشه سیاسی امیرمؤمنان امام علی (علیه السلام) و ابونصر فارابی	۴۴
۱-۲ نگاهی گذرا بر زندگی امیرمؤمنان امام علی (علیه السلام)	۴۵
۱-۱-۲ امام علی (علیه السلام) در زمان پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)	۴۵
۲-۱-۲ امام علی (علیه السلام) پس از رحلت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)	۴۹
۳-۱-۲ شخصیت امام علی (علیه السلام)	۵۳
۴-۱-۲ علم امام علی (علیه السلام)	۵۴
۲-۲ نگاهی گذرا بر اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام)	۵۷
۱-۲-۲ مبانی اعتقادی، کلامی و هستی‌شناسی نظریه سیاسی امام علی (علیه السلام)	۵۸
یگانه پرستی	۵۸
برخورداری انسان از نیروی خرد و اراده آزاد	۵۹
۲-۲-۲ محورهای سیاست امام علی (علیه السلام)	۶۱
ضرورت وجود نظم در اجتماع انسانی	۶۱
معنوی بودن سیاست	۶۲
نگاه ابزاری به سیاست	۶۳
عدالت، غایت نهایی سیاست	۶۳
۳-۲-۲ اصول عملی سیاست از دیدگاه امام علی (علیه السلام)	۶۴
اصل حاکمیت شایستگان	۶۴
اصل ملامت و مهربانی	۶۵
اصل ارتباط متقابل حاکمیت و مردم	۶۷
اصل تساوی انسانها در حقوق اجتماعی	۶۷

- ۴-۲-۲ ماهیت و خصائص حکومت آرمانی در نگاه امام علی (علیه السلام) ۶۹
- ۵-۲-۲ ساختار حکومت امام علی (علیه السلام) ۷۴
- ارکان حکومت امام علی (علیه السلام) ۷۶
- الف) رکن اجرایی ۷۶
- نهاد خلافت ۷۶
- شروط خلیفه ۷۶
- وظایف و اختیارات خلیفه ۷۷
- نهاد ولایت ۷۹
- قواعد و وظایف حکومتی ۷۹
- نهاد کارگزاری ۸۱
- نهاد دیوانی ۸۲
- ب) رکن قضایی ۸۳
- شرایط قاضی ۸۴
- ۳-۲ جایگاه و اهمیت فارابی در اندیشه اسلامی ۸۵
- ۱-۳-۲ زندگی فارابی ۸۷
- ۲-۳-۲ عصر فارابی ۹۰
- ۳-۳-۲ شخصیت فارابی ۹۱
- ۴-۳-۲ تحصیلات و اساتید فارابی ۹۳
- مکتب بغداد ۹۳
- ۵-۳-۲ آثار فارابی ۹۵
- ۶-۳-۲ سبک فارابی ۹۶
- ویژگی‌های سبک فلسفی فارابی ۹۶
- الف) رعایت نظام سلسله مراتبی ۹۷
- ب) کلی‌گرایی و عدم اعتنا به مصادیق ۹۷

- ج) مدلل و منطقی بودن ۹۸
- د) دوگانه انگاری و ثنویت گرایی ۹۹
- ه) برابر نهادن امور متقابل و اشیاء متضاد ۹۹
- و) ایجاز و انتزاع ۹۹
- ۷-۳-۲ مکتب فارابی و تأثیر او ۱۰۰
- ۸-۳-۲ مذهب فارابی ۱۰۱
- ۴-۲ نگاهی گذرا بر اندیشه سیاسی فارابی ۱۰۲
- ۱-۴-۲ دیدگاه‌های هستی شناسانه و انسان شناسانه فارابی ۱۰۳
- مراتب وجود ۱۰۳
- ماهیت و مراتب موجودات ۱۰۴
- عالم سماوی ۱۰۴
- عالم طبیعی ۱۰۵
- نظریه نفس فارابی ۱۰۶
- انسان و قوای او ۱۰۷
- قوای نفس ۱۰۸
- ۲-۴-۲ منشاء حیات اجتماعی ۱۱۱
- ۳-۴-۲ ماهیت اجتماع ۱۱۳
- ۴-۴-۲ انواع اجتماعات انسانی ۱۱۵
- ۵-۴-۲ سیاست ۱۱۶
- ۶-۴-۲ مفهوم نظام سیاسی ۱۱۷
- ۷-۴-۲ انواع نظامهای سیاسی ۱۲۰
- ۸-۴-۲ ماهیت و خصائص مدینه فاضله ۱۲۲
- فصل سوم: شایسته‌سالاری از دیدگاه امیرمؤمنان امام علی (علیه السلام) ۱۲۷
- ۱-۳ ضرورت و جایگاه شایسته‌سالاری ۱۲۸

- ۲-۳ معیارهای شایستگی از دیدگاه امام علی (علیه السلام) ۱۳۳
- ۱-۲-۳ عصمت و عدالت ۱۳۳
- عصمت معیار مختص رهبری ۱۳۳
- عصمت امام از دیدگاه عقل ۱۳۵
- عصمت امام از دیدگاه قرآن ۱۳۹
- وجوب عصمت رهبر از دیدگاه امام علی (علیه السلام) ۱۴۴
- وجوب عدالت رهبران دینی در عصر غیبت ۱۴۵
- ۲-۲-۳ علم ۱۴۸
- الف) علم دین ۱۴۸
- علم امام از دیدگاه عقل ۱۴۸
- علم امام از دیدگاه امام علی (علیه السلام) ۱۴۹
- راههای تحصیل علم امام ۱۵۰
- ب) آگاهی‌های سیاسی و حسن تدبیر ۱۵۱
- ج) آشنایی با فنون برنامه ریزی و زمان بندی و ایجاد نظم در امور جاری ۱۵۴
- ۳-۲-۳ لیاقت و کاردانی ۱۵۶
- الف) پاکی و صلاحیت خانوادگی ۱۵۶
- ب) حسن سابقه ۱۵۷
- ج) توانمندی و کفایت اجرایی ۱۵۸
- تجربه ۱۵۹
- د) دقت در انتخاب کارگزاران ۱۶۰
- ۴-۲-۳ قاطعیت ۱۶۱
- موانع قاطعیت ۱۶۲
- الف) شك و تردید در اتخاذ تصمیم ۱۶۳
- ب) ترس ۱۶۳

- ج) توجه به هوس‌های افراد..... ۱۶۴
- د) مراعات خویشان و نزدیکان ۱۶۴
- جلوه‌های قاطعیت..... ۱۶۵
- الف) پشتکار ۱۶۵
- ب) دلسوزی و عشق به کار..... ۱۶۵
- ج) نشاط کاری..... ۱۶۵
- د) شدت عمل در برابر متخلفان ۱۶۶
- ۵-۲-۳ رفق و مدارا..... ۱۶۷
- جلوه‌های رفق و مدرا..... ۱۶۹
- الف) خوش بینی نسبت به دیگران..... ۱۶۹
- ب) عنایت و توجه به مجموعه تحت امر ۱۶۹
- ج) طرد سخن چینان و عیب جویان..... ۱۷۰
- د) تغافل پسندیده..... ۱۷۱
- نقش تغافل در رهبری ۱۷۱
- ه) مدارا با مخالفان و دشمنان..... ۱۷۳
- ۶-۲-۳ شرح صدر..... ۱۷۴
- جلوه‌های شرح صدر..... ۱۷۶
- الف) بصیرت..... ۱۷۶
- ب) حسن خلق..... ۱۷۷
- ج) صبر و استقامت ۱۷۸
- د) تحمل افکار مخالف..... ۱۸۰
- ه) متانت و وقار ۱۸۲
- و) عیب پوشی و پرهیز از عیب جویی..... ۱۸۳
- ز) انصاف ۱۸۵

- ۱۸۵ قانون مندی ۷-۲-۳
- ۱۸۷ قانون مندی در مورد کارگزاران حکومتی
- ۱۸۸ مشورت و رایزنی ۸-۲-۳
- ۱۹۰ فواید مشورت در عرصه مدیریت
- ۱۹۲ با چه کسی باید مشورت نمود؟
- ۱۹۴ با چه کسی نباید مشورت کرد؟
- ۱۹۵ دو نکته اساسی در مشورت
- ۱۹۶ سخنوری و قدرت تفهیم و تفاهم ۹-۲-۳
- ۱۹۷ شرایط تأثیر کلام
- ۱۹۷ الف) تفهیم پیام
- ۱۹۷ ب) زیبایی کلام
- ۱۹۸ شرایط زیبایی کلام
- ۲۰۰ ج) کم گوئی
- ۲۰۰ د) مفید گوئی
- ۲۰۱ ه) آرام گوئی
- ۲۰۱ و) متانت در سخن
- ۲۰۲ ز) پرهیز از منت گذاشتن
- ۲۰۲ ح) پرهیز از ادعای بی جا
- ۲۰۳ ط) پرهیز از سکوت بی جا
- ۲۰۳ ۱۰-۲-۳ جاذبه و دافعه صحیح
- ۲۰۴ الف) اصل محبت
- ۲۰۴ جلوه‌های محبت در رهبری
- ۲۰۴ محبت نسبت به همه شهروندان
- ۲۰۵ محبت نسبت به مؤمنین

۲۰۵	اهمیت محبت و دوستی در حکومت
۲۰۶	فواید رفاقت و دوستی
۲۰۷	ثواب رفاقت
۲۰۷	(ب) اصل شدت عمل
۲۰۷	لزوم فرمانبری
۲۰۸	حدود فرمانبری
۲۰۸	عملی بودن فرمان
۲۰۸	اطاعت يك طرفه
۲۰۹	تمرد و نافرمانی
۲۰۹	به کارگیری شدت
۲۱۰	۱۱-۲-۳ میانه روی
۲۱۳	۱۲-۲-۳ برخورداری از فضایل اخلاقی
۲۱۴	(الف) امانت داری
۲۱۶	(ب) صداقت و صراحت
۲۱۸	(ج) وفاداری به عهد و پیمان
۲۱۹	عواقب پیمان شکنی
۲۲۱	(د) تواضع و فروتنی
۲۲۲	آثار فروتنی
۲۲۴	(ه) شجاعت
۲۲۶	(و) زهد و ساده زیستی
۲۳۲	فصل چهارم: شایسته سالاری در اندیشه سیاسی فارابی
۲۳۳	۱-۴ ویژگی‌های اساسی حکومت فضیلت مدار فارابی
۲۳۳	۱-۱-۴ حکمت
۲۳۷	۲-۱-۴ فضیلت

۲۳۷ اقسام فضایل
۲۳۸ الف) فضایل نظری
۲۳۸ ب) فضایل فکری
۲۳۹ ج) فضایل خلقی
۲۳۹ د) فضایل عملی
۲۴۱ ۴-۱-۳ خیر
۲۴۲ انواع خیرات
۲۴۲ الف) خیر ذاتی
۲۴۲ ب) خیر طبیعی
۲۴۳ ج) خیر ارادی
۲۴۴ ۴-۱-۴ کمال
۲۴۵ اسباب رسیدن به کمال از دیدگاه فارابی
۲۴۵ ۱- عقل فعال
۲۴۵ ۲- علوم و معارف
۲۴۵ ۳- اجتماعات مدنی
۲۴۵ ۴- تعاون
۲۴۶ ۴-۱-۵ سعادت
۲۴۸ عناصر مؤثر در وصول به سعادت
۲۴۸ الف) عقل فعال
۲۴۹ ب) کمال قوه ناطقه
۲۴۹ ج) تعقل
۲۴۹ د) دین
۲۴۹ ه) فلسفه
۲۴۹ و) زوال شرور

۲۴۹.....	ز) هنر
۲۵۰.....	ح) اجتماع.....
۲۵۰.....	ط) حکومت.....
۲۵۰.....	ی) رئیس فاضل
۲۵۱.....	۲-۴ جایگاه شایسته‌سالاری در اندیشهٔ سیاسی فارابی.....
۲۵۲.....	۱-۲-۴ مبنای رهبری یا سلسله مراتب مدیریتی در مدینه.....
۲۵۲.....	ضابطهٔ اول: فضایل و کمالات انسانی.....
۲۵۳.....	ضابطهٔ دوم: خدمت و تقسیم کار
۲۵۳.....	مبنای سلسله مراتب خدمات در مدینه.....
۲۵۵.....	۳-۴ سطوح رهبری در نظام سیاسی فارابی.....
۲۵۶.....	۴-۴ معیارهای شایستگی رئیس اول در جامعهٔ مدنی فارابی.....
۲۶۱.....	۵-۴ معیارهای شایستگی در رؤسای تابعهٔ مماثل.....
۲۶۳.....	۶-۴ معیارهای شایستگی در رئیس سنت.....
۲۶۴.....	۱-۶-۴ شرط حکمت.....
۲۶۵.....	۲-۶-۴ شرط فقاقت.....
۲۶۸.....	۳-۶-۴ شرط دین شناسی.....
۲۶۸.....	۴-۶-۴ شرط زمان شناسی.....
۲۶۹.....	۵-۶-۴ شرط قدرت بر ارشاد و هدایت.....
۲۶۹.....	۶-۶-۴ شرط قدرت بر جهاد.....
۲۷۰.....	۷-۴ معیارهای شایستگی در رؤسای سنت.....
۲۷۱.....	۸-۴ معیارهای شایستگی در رؤسای افاضل.....
۲۷۲.....	جمع بندی و نتیجه گیری
۲۷۷.....	فهرست منابع و مأخذ.....
۲۸۶.....	عنوان عربی.....
۲۸۷.....	چکیده عربی.....

چکیده انگلیسی

عنوان انگلیسی

مقدمه

۱. طرح مسأله:

موفقیت هر گروه و جامعه‌ای در رسیدن به اهداف خود، در گرو وجود رهبران کاردان و لایق است. آنچه در اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام) که همان اندیشه سیاسی اسلام و همه ادیان توحیدی است، به عنوان اساس کار مطرح شده، شایستگی حاکمان است. در اسلام این امر، که هر کسی سزاوار آن نیست، ولایت الهی و امامت نامیده می‌شود.

انتخاب حاکمان و کارگزاران اصلح از منظر دینی، سزاوار توجه و بررسی است و باید معیارهای سنجش و گزینش شایسته شناخته شوند. گزینش کارگزاران بر مبنای معیارهای شایستگی، پیوسته یکی از دغدغه‌های مهمی است، که تحقق آن مستلزم روشن شدن ابعاد و عناصر شایستگی است.

از نظر گروهی از صاحب نظران، فارابی، پایه گذار فلسفه سیاسی اسلام، محسوب می‌شود و در این پژوهش که در نوع خود کاری جدید است، بر آنیم که اثبات کنیم، مبانی فلسفه سیاسی اسلام، اگر چه تا زمان فارابی تدوین نشده بود، اما این مبانی در منابع دینی (قرآن و سنت) وجود داشته است و کار فارابی تلاش برای تئوریزه نمودن این مبانی و ریختن آن در قالبی فلسفی و معرفت شناسانه است و چه بسا بتوان با تأمل بیشتر و در پرتوی نگرشی جامع‌تر، فلسفه سیاسی اسلام را پربرتر و غنی‌تر از آنچه در نزد فارابی مطرح بوده، ارائه داد. بر این اساس بر آنیم که ضمن بازخوانی اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام) در آثار حدیثی موجود، یکی از عناصر اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام) یعنی معیارهای شایستگی حاکمان و کارگزاران را استخراج نموده و به تطبیق این معیارها با معیارهای شایستگی حاکمان از دیدگاه فارابی، پرداخته و تطابق یا تخالف، دوری یا نزدیکی، میزان تأثیر پذیری یا عدم آن را بدست آوریم.

۲. سوالات تحقیق:

- ۱- مهم‌ترین معیارهای «شایسته‌سالاری» در اندیشه سیاسی امیر مؤمنان امام علی (علیه السلام) کدامند؟
- ۲- مهم‌ترین معیارهای «شایسته‌سالاری» در اندیشه سیاسی فارابی کدامند؟
- ۳- میزان تأثیر پذیری فارابی از اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام) در خصوص شایسته‌سالاری چیست؟

۳. فرضیات تحقیق:

۱- بر اساس مبانی مطرح شده در آموزه‌های امام علی (علیه السلام) هدف آفرینش الهی رسیدن انسان به کمال وجودی‌اش یعنی عبودیت و بندگی است. این آرمان تنها با حاکمیت شایستگان محقق خواهد شد. با دقت در اندیشه وسیره امام علی (علیه السلام) در خصوص گزینش و انتخاب کارگزاران شایسته می‌توان ملاک‌های انتصاب شایسته را از دیدگاه حضرت به دو بخش تقسیم نمود: الف: ملاک‌های تخصصی و مهارتی (داشتن مهارت‌های لازم برای حکومت و مدیریت)، مانند قاطعیت، سعه صدر، انضباط کاری، حسن تدبیر و ... ب: ملاک‌های ارزشی، مانند: گشاده رویی، رفق و مدارا، وفاداری، توجه به کارکنان و ...

۲- فارابی لازمه رسیدن جامعه به سعادت را، حاکمیت کامل‌ترین فرد می‌داند و برای او ویژگی‌هایی را بر می‌شمرد، که این ویژگی‌ها بر دو قسمند؛ الف: ملاک‌های تخصصی و مهارتی، مانند: خوش‌فهمی، تیزهوشی، خوش‌حافظه بودن، قاطعیت و عدالت خواهی و ظلم ستیزی و ... ب: ملاک‌های ارزشی، مانند: بلندی طبع، زهد نسبت به دنیا، دوستداری تعلیم و تربیت و دوستداری عدل و دشمن ظلم و ...

۳- با دقت در معیارهایی که فارابی برای حاکم بر می‌شمرد، در می‌یابیم که کلیه این معیارها، مطابق با آیات و روایات اسلامی است و در سخنان امام علی (علیه السلام) به تک تک این معیارها با الفاظ گوناگون، توجه داده شده است، افزون بر آنکه ایشان، بسیاری معیارهای دیگر را نیز برای حاکمان مد نظر قرار داده‌اند، مانند: استقامت در برابر مشکلات، نظم و انضباط، نظارت و بررسی، توجه به مسائل جزئی در ضمن اهمیت دادن به مسائل بزرگ و ... چنانکه با تطبیق معیارهای شایسته‌سالاری در اندیشه سیاسی فارابی با اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام) می‌توان ادعا کرد که فارابی در بیان ویژگی‌های حاکمان مدینه فاضله، از مکتب تشیع و بویژه آموزه‌های امام علی (علیه السلام) در این زمینه متأثر بوده است.

۴. مفاهیم و متغیرها:

مفاهیم:

الف) شایسته‌سالاری :

شایسته‌سالاری به معنای قرار گرفتن هر فرد جامعه در جایگاهی است که صلاحیت لازم برای آن را داشته باشد. به عبارت دیگر محوریت دادن به شایستگی‌های هر فرد برای قرار گرفتن در مناصب و مسئولیت‌های اجتماعی، بدون لحاظ مال و مقام و انتساب. این شایستگی‌ها را می‌توان به دو بخش تخصصی و تعهدی تقسیم کرد: بخش اول به معنای دارا بودن ویژگی‌هایی است که به مهارت‌های لازم برای تصدی

یک مسئولیت بازمی‌گردد و بخش دوم داشتن ویژگی‌هایی است که به قابلیت‌های شخصیتی فرد برای تصدی مسئولیت برمی‌گردد.

ب) اندیشه سیاسی:

هر گونه کوشش هدفمند ذهنی که مهم و ارزشمند و دارای انسجام و منطق، مبنا و چهارچوب باشد و در باب مشارکت ارادی انسان در سرنوشت مشترک جمعی و اداره آن برای حفظ شئون و مصالح انسانی، دلالت نماید.

متغیرها:

الف) اندیشه سیاسی امیر مؤمنان امام علی (علیه السلام):

اندیشه سیاسی امام علی (علیه السلام) بر تفسیر خاصی از حقیقت وجودی انسان بنیان گزارد شده است. در این تفسیر انسان به عنوان عصاره و گل سرسبد خلقت و کامل‌ترین موجودات مطرح است که به دنبال سعادت حقیقی و کمال وجودی خود در حرکت به سوی خداست و ابزار این حرکت، اعلام بندگی و یکتاپرستی به پیشگاه احدیت و جهت دهی زندگی فردی و اجتماعی در سمت و سوی فرامین و اوامر الهی است. در دید امام علی (علیه السلام) اقدامات اجتماعی-سیاسی، بخشی از شئون بندگی و حرکت به سوی کمال است. کمالی که انسان با قدرت عقل آن را تشخیص داده و با اراده آزاد خود آن را برمی‌گزیند.

ب) اندیشه سیاسی فارابی:

اندیشه سیاسی فارابی بر مبنای الهیات، متافیزیک انسان‌شناسی، نظریه‌های عقل و اخلاق وی پایه گذاری شده است. او شناخت انسان و تعیین جایگاهش در نظام هستی را از آن جهت مورد بحث قرار می‌دهد که روشن شود رئیس و اهل مدینه فاضله بالقوه کیانند و کمال وجودی آنان چگونه بالفعل می‌شود؛ یا به عبارت دیگر ماهیت انسان و قوای نفس او چگونه می‌تواند او را به تحقق کمالی که بالقوه در وجود اوست برساند.

او معتقد است نفس انسان ماهیتاً روحانی است و استعداد مفارقت از بدن مادی و تکامل را داراست. وی منشاء حیات اجتماعی را در این می‌بیند که کمال روحانی و جسمانی انسان جز در سایه اجتماع حاصل نمی‌شود و اجتماع ابزاری برای رسیدن به کمال و سعادت است.

فارابی اجتماع را مجموعه‌ای می‌داند که ضمن توجه به اهداف مادی، رسیدن به سعادت حقیقی را نیز مد

نظر دارد و به لحاظ وظیفه و کارکرد شبیه بدن انسان است که اعضایش اگر چه طبیعت و قوایشان متفاوت است، همگی برای رسیدن به اهداف جامعه تعاون دارند؛ وی اجتماعات را بر حسب میزان جمعیت به سه قسم تقسیم می‌کند و سیاست را ایجاد افعال، ملکات و فضایل در جامعه و نگهداری از آنها قلمداد می‌کند و آن را مجموعه اعمالی می‌داند که حرفه زمامداری به شمار می‌روند.

۵. ضرورت و اهداف تحقیق:

الف) ضرورت تبیین معیارهای شایستگی که باید در گزینش حاکمان و کارگزاران مد نظر قرار گیرند.
ب) پرداختن به موضوعی که می‌تواند تا حدی از پیچیدگی ارتباط اسلام با فلسفه سیاسی بکاهد.
ج) تطبیق فلسفه سیاسی مدون در اسلام با فلسفه سیاسی غیر مدون در اصلی‌ترین منابع روایی، در کلیدی‌ترین موضوع مورد بحث. (شایسته‌سالاری)

۶. پیشینه تحقیق:

این تحقیق در نوع خود، جدید تلقی می‌شود و پیش از آن در این زمینه، کار مستقلی انجام نشده است؛ در موضوع شایسته‌سالاری به طور مطلق دو پایان نامه کارشناسی ارشد تدوین شده است:
الف: «شایسته‌سالاری و چالش‌های قومی در ایران» (بررسی تأثیری نظام شایسته‌گرای دموکراتیک بر تعدیل چالش‌های قومی در ایران): رحمة... فلاح، به راهنمایی حمید احمدی، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۱۳۸۳ ه.ش.

ب: «بررسی شایسته‌سالاری در نظام اجرایی ایران»: میر سجاده، سید موسوی، دانشگاه شهید بهشتی ۱۳۷۹ ه.ش.

درباره ملاک‌های شایسته‌سالاری از دیدگاه امام علی^(علیه السلام) نیز پایان‌نامه‌هایی تألیف شده است؛ از جمله:
الف: «ملاک‌های انتخاب و انتصاب نیروی انسانی در مدیریت اسلامی با تأکید بر نهج البلاغه»: محمود خسروی، دانشگاه امام صادق^(علیه السلام).

در موضوع اندیشه سیاسی فارابی نیز پایان‌نامه‌هایی وجود دارد؛ از جمله:

الف: «فلسفه سیاسی فارابی» رساله دکتری خانم ناظر زاده کرمانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ ه.ش.
ب: «اندیشه سیاسی فارابی و ارتباط آن با مذهب تشیع» پایان‌نامه کارشناسی ارشد بهرام منتظری به راهنمایی علی اصغر حلبی، دانشگاه امام صادق^(علیه السلام) ۱۳۶۸ ه.ش.

کتاب‌هایی نیز در خصوص این سه مطلب به طور پراکنده و جداگانه مطالبی ارائه کرده‌اند:
شایسته‌سالاری به طور مطلق:

- ۱- اصلاح نظام مدیریتی: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
 - ۲- سه راهکار برای شایسته‌سالاری در انتخاب: حجه ... ایوبی
 - ۳- ارتقاء و حفظ کرامت مردم در نظام اداری. سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
اندیشهٔ سیاسی امام علی (علیه السلام):
 - ۴- «دولت آفتاب»: مصطفی دلشاد تهرانی.
 - ۵- «جمال دولت محمود»: همان.
 - ۶- «حکمت حکومت»: همان.
 - ۷- «ارباب امانت»: همان.
 - ۸- اندیشهٔ سیاسی در گفتمان علوی
 - ۹- دانشنامهٔ امام علی (علیه السلام)
- و ...

اندیشهٔ سیاسی فارابی:

- ۱۰- اندیشهٔ سیاسی فارابی: محسن مهاجرنیا.
 - ۱۱- فلسفهٔ سیاسی فارابی: فرناز ناظر زادهٔ کرمانی.
 - ۱۲- فارابی فیلسوف فرهنگ: رضا داوری.
 - ۱۳- فلسفهٔ مدنی فارابی: رضا داوری.
- و ...

در این رساله به تطبیق و مقایسهٔ آراء سیاسی امام علی (علیه السلام) و فارابی در باب شایسته‌سالاری پرداخته‌ایم، که پیش از این انجام نگرفته است.

۷. روش تحقیق:

روش ما در این پژوهش، مطالعهٔ تطبیقی است؛ یعنی، شناخت یک پدیدار یا دیدگاه در پرتو مقایسه.

در مطالعهٔ تطبیقی چهار تصور وجود دارد: